Studia Polityczne 2026, tom 54, nr 3
ISSN 1230-3135
DOI: 10.35757/STP.2026.54.3.01

KAROL MORAWSKI, MARIUSZ TUROWSKI

WYOBRAŹNIA POLITYCZNA. WPROWADZENIE

Computerized clinic
For superior cynics
Who dance to a synthetic band
In their own image
Their world is fashioned
No wonder they don't understand

Science, like nature, must also be tamed
With a view towards its preservation
Given the same state of integrity
It will surely serve us well

Art as expression, not as market campaigns
Will still capture our imaginations
Given the same state of integrity
It will surely help us along

The most endangered species: the honest man
Will still survive annihilation
Forming a world, state of integrity
Sensitive, open and strong

Wave after wave will flow with the tide
And bury the world as it does
Tide after tide will flow and recede
Leaving life to go on as it was

Rush, *Natural Science* (*Permanent Waves*, 1980,
sł. Neil Peart, muz. Geddy Lee, Alex Lifeson)

Wyobraźnia od zawsze towarzyszy polityce. To wyobraźnia ukazująca się w toku mitopolitycznej narracji; wyobraźnia teatralizująca świat polityki; to wyobraźnia legitymująca władzę, petryfikująca układy polityczne, kreująca politycznych przeciwników czy wrogów, organizująca społeczne doświadczenia; to wyobraźnia angażująca silne uczucia i emocje;

to wyobraźnia, która tworzy alternatywne, inne światy, ale mająca również swoją mroczną czy nawet totalitarną stronę. Jest to także wyobraźnia leżąca u podłoża materialnej infrastruktury życia polityczno-społecznego i kultury, manifestująca swoją obecność w politycznych świętach i obrzędach, rytuałach, miejscach pamięci, architekturze oraz materialnych artefaktach, takich jak pomniki, posągi czy rzeźby.

Wyobraźnia nie należy zatem do domeny peryferyjnej wobec polityki. Jest raczej odwrotnie – to polityka jest w dużej mierze zależna od wyobraźni. Bronisław Baczko – nawiązując do politycznego dyskursu studenckiej kontestacji w roku 1968 („wyobraźnia do władzy"; „bądźmy realistami, żądajmy niemożliwego") – argumentuje, że wyobraźnia zawsze była u władzy, zawsze była z nią i jej urządzeniami związana. Wyobraźnia oraz jej produkty, składające się na ponadindywidualne, społeczno-polityczne imaginaria, były, są i zapewne będą dla władzy miejscem o strategicznym i kapitalnym znaczeniu (Baczko, 1994). Z kolei Hannah Arendt – nawiązując do *Krytyki władzy sądzenia* Immanuela Kanta – pokazała kluczową rolę wyobraźni w polityce, zwłaszcza ze względu na generowaną przez nią zdolność do wznoszenia się ponad własne, partykularne interesy, postawienia się w sytuacji innych, wzięcia pod uwagę odmiennych perspektyw (Arendt, 2012). Wysoką rangę wyobraźni nadał niewątpliwie Cornelius Castoriadis (Castoriadis, 1987; 1994), podkreślając jej znaczenie jako pierwszego „autora" rzeczywistości, historii i życia społeczno-politycznego. Jego zdaniem wyobraźnia jest radykalna w podwójnym sensie: po pierwsze, bez niej nie mogłaby istnieć żadna rzeczywistość jako taka; po drugie, wyobraźnia zawsze może potencjalnie kwestionować swoje obiekty, ujawniając możliwe alternatywy. Inaczej mówiąc, wyobraźnia jest „radykalna zarówno politycznie, jak i ontologicznie, czy nawet więcej – jest radykalna politycznie, ponieważ jest radykalna ontologicznie" (Bottici, 2014, s. 4). Ciara Bottici – czerpiąc inspiracje z myśli Arendt i Castoriadisa – analizuje napięcie między wyobraźnią polityczną a obrazami, które coraz intensywniej kształtują życie społeczno-polityczne oraz kreują jego spektakularny charakter. To obrazy – występujące w rozrastającej się ikonosferze, obecne w sferze publicznej, mediach i na ekranach naszych smartfonów – wyznaczają parametry politycznej „widzialności". Obrazy stają się dominującym narzędziem politycznym, zwłaszcza w dobie Internetu i mediów społecznościowych. Obrazowe starcia i walki symboliczne widoczne są w przestrzeni miejskiej w postaci graffiti czy interwencji artystycznych; metaforyczne obrazy i mity przenikają do debaty pu-

blicznej i parlamentarnej; rozmaite obrazy dotyczą również zjawisk, procesów i wydarzeń najbardziej znaczących z globalnego punktu widzenia. Jesteśmy tak bardzo przesyceni obrazami, że coraz trudniej nam tworzyć nowe. Czyżby swoista hipertrofia obrazów powodowała uwiąd wyobraźni politycznej jako władzy tworzenia nowych, alternatywnych, krytycznych wobec politycznego, społecznego, ekonomicznego *status quo* obrazów?

W kontekście przywołanych stanowisk odnoszących się do władzy wyobraźni – jej konstytutywnej, twórczej roli w polityce – a także do produktów wyobraźni (np. obrazy, mity, symbole tworzące społeczno-polityczne imaginaria [Taylor, 2010; Wunenburger, 2011]) warto wspomnieć chociażby o mitach politycznych w dyskursie sofistów; o wyobraźni politycznej Platona; o „dwóch ciałach króla" i misteriach państwa badanych w kontekście późnego średniowiecza przez Ernsta Kantorowicza, o „teatrze" Księcia; o przedstawieniach Lewiatana i Behemota jako centralnych metaforach władzy/autorytetu i wolności (Bredekamp, 2007; Skinner, 2008; 2025); taksonomiach rasowych i kulturalistyczno-esencjalistycznych „bestiariach" (takich jak *O systematycznej gradacji i klasyfikacji ludzi, zwierząt oraz roślin* Charlesa White'a z 1799 r. [Gissis, 2011; Parekh, 2023); o postulowanej przez Mirabeau walce o panowanie w sferze wyobraźni w okresie rewolucji francuskiej; o rynkach i gospodarce z ich „niewidzialnymi (?) rękami", spontanicznymi porządkami, ostentacyjną konsumpcją, fikcyjnymi towarami oraz scjentystyczno-technokratycznymi wykresami i wzorami z krzywymi użyteczności, obojętności, optymalności/równowagi i funkcjami preferencji; o „obrazach w naszych głowach" Lippmanna-Deweya oraz epistemicznych i ontologicznych (ale też tych neoklasycznych, oligarchicznych/timokratycznych, autorytarnych i decyzjonistycznych) wyzwaniach wobec reprezentacyjnych, partycypacyjnych i deliberacyjnych modeli późnej liberalnej demokracji; czy ciągłym, powszechnym „znaczeniu wizualnym" (z jego zmiennymi losami) figur politycznych i przywódców związanych z państwem, narodem, partią, ruchem…

Wyobraźnia polityczna stanowi więc otwarty problem badawczy i interpretacyjny, którego nie sposób sprowadzić do pojedynczej wykładni czy wyczerpać w granicach wyizolowanego podejścia. Związane jest to z mnogością jej możliwych ujęć oraz z bogactwem pojęć, które są z nią bardziej lub mniej spokrewnione i współwystępują w jej otoczeniu. Tożsamość, różnica, mit, symbol, imaginarium, pamięć, świadomość, nieświadomość, komunikacja, ideologia, nacjonalizm, konflikt,

wykluczenie, stygmatyzacja, inny, obcy, wróg, granica, polityka, polityczność, społeczeństwo, natura, kultura, ciało, zadziwienie, ludzkość, planeta, kryzys, demokracja, populizm, ekonomia, kartografia, mapa – to tylko niektóre z wielu kategorii i motywów związanych z wyobraźnią polityczną w rozmaitych konfiguracjach teoretycznych.

Celem przedkładanego tomu jest naświetlenie rozległego i wielowątkowego pola wyobraźni politycznej w pryzmacie dwóch zasadniczych perspektyw. Po pierwsze, interesuje nas sama wyobraźnia polityczna, ujęta jako władza i siła inicjująca zmianę, kwestionująca dany układ społeczno-polityczny, mobilizująca polityczną energię. Kierujemy się więc ku wyobraźni politycznej, która mierzy się ze współczesnymi wyzwaniami (takimi jak kryzys klimatyczny, antropocen, kryzys migracyjny, islamofobia, wojna). Po drugie, zwracamy się ku rozmaitym wytworom wyobraźni, które składają się na kulturowe, społeczne i polityczne sfery wyobrażeń funkcjonujące w postaci obrazów, mitów, symboli. Domeny imaginariów nie stanowią zastygłej formy przeszłych aktywności i doświadczeń politycznych. Wyobrażenia społeczne i polityczne mogą być retroaktywnie odzyskiwane, przechwytywane, modyfikowane. Mogą być kreowane także nowe ich zasoby w związku z aktualnymi i przyszłymi zjawiskami i procesami (np. wojnami, kryzysami) czy też w odpowiedzi na stale obecną antropologiczną i polityczną potrzebę sensu i zakorzenienia w świecie.

Komplementarna perspektywa wobec tych dwóch wskazanych powyżej odnosi się do wymiaru czasowego – przeszłości, teraźniejszości, przyszłości, zmian, konserwacji, trwałości, tożsamości. Wymiar ten – na bardziej ogólnym planie – dotyczy zmian zachodzących w naukach społecznych i humanistycznych, natomiast jego konkretyzacją są analizy związane z czasem przyszłym oraz wyzwaniami, które niesie (wyobraźnia utopijna i dystopijna). Teksty zebrane w naszym tomie reprezentują tę warstwę problemową. Podejmują one zagadnienia z dziejów myśli politycznej, szczególnie w kontekście jej konsekwencji dla najnowszych dyskusji w obrębie filozofii i teorii polityczno-społecznych (rozumianych szeroko, „pluralistycznie" i interdyscyplinarnie, i koniecznie w liczbie mnogiej). W tym sensie dotyczą one – stanowią pewnego rodzaju podsumowanie – tendencji, które można zauważyć od początku XXI w. W naukach społecznych i humanistycznych prowadzono wówczas intensywne dyskusje na temat znaczenia podziałów dyscyplinarnych w wyniku podważania paradygmatów obowiązujących od XIX w. i dominujących w wieku XX. W przypadku myśli politycznej jedną z najważniejszych tego typu rewizji było przemyśle-

nie dualizmu „indywidualizm kontra holizm metodologiczny", który leżał u podstaw *social thesis* Charlesa Taylora, związanej z koncepcjami uznania i imaginariów społecznych rozwijanymi przez tego autora w ramach komunitarystycznej, „wielokulturowościowej", mającej również znaczący wpływ na krytyczne studia nad rasą oraz teorię feministyczną, krytyki liberalizmu „indywidualistycznej wolności negatywnej" i „prymatu słuszności nad dobrem" (Gunn & Wilding, 2018). Warto przy tej okazji wskazać na znaczenie dokonujących się w tym samym czasie „zwrotów ontologicznych", podejmujących właśnie zagadnienie wielo- czy interdyscyplinarności w poszczególnych naukach społecznych i humanistycznych (np. w ekonomii [Mäki, 2001; 2002], naukach politycznych [Hay, 2002; Jessop, 2005], etnografii i antropologii kulturowej [Strathern, 1998; Descola, 2005; Viveiros de Castro, 2012] czy szeroko rozumianych teorii kultury [Jameson, 2002] oraz socjologii i filozofii wiedzy [nauki] [Latour, 1993; Harman, 2002][1]). Na tle tak zarysowanych debat pojawiło się między innymi zasadnicze pytanie o relację między filozofią (w tym filozofią polityczną) a politologią (z reprezentującą tę dyscyplinę teorią polityki)[2].

Właśnie tej relacji dotyczy większość tekstów zebranych w prezentowanej tu kolekcji. Rozpatrywana jest ona nie wprost, lub *implicite*, przez odniesienie do problemów i dokonywanie wieloaspektowych analiz zjawisk i wyzwań współczesnych oraz zagadnień dotyczących przyszłości i jej kształtowania (się) w ramach tego, co można określić mianem „wydarzenia epokowego" (Simon, 2020). Tematykę kolejnych prac wchodzących w skład niniejszego tomu, jak i całą problematykę wyobraźni politycznej można rozumieć – tak jak proponują na przykład Rebecca Bryant i Madeleine Reeves (2021), S. D. Chrostowska (2021) czy Duncan Bell (2026a; 2026b) – jako rozważania i badania nad związkami między realizmem politycznym (domeną faktów) a tradycją myślenia o polityce w kategoriach utopii. Te dwie domeny pozostają ze sobą w nieustannej interakcji, nie są rozumiane jako przeciwstawne sobie, ale jako z konieczności konstytuujące i warunkujące się wzajemnie. Tym, co kształtuje się jako szczególnie doniosły wynik tej interakcji, jest wyróżnienie kategorii dystopii i wyobraźni

[1] Podsumowanie tych transformacji teoretycznych oferują np. Charbonnier, Salmon, Skafish (2017); Mäki, Walsh, Fernández Pinto (2018) oraz Toscano, Kinkle (2015).

[2] Np. słynne sympozjum, opublikowane w jednym z wiodących czasopism z zakresu nauk o polityce *PS: Political Science and Politics* (2000, t. 33, nr 2), stanowiące rezultat warsztatów, które odbyły się wcześniej w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Yale (z wystąpieniami czołowych współczesnych filozofów politycznych: Stevena B. Smitha, Davida R. Mayhew oraz Johna P. McCormicka) (White, 2000).

dystopijnej (Bell, 2026a, s. 9–10; 2026b, s. 32–37; Eskelinen et al., 2020, s. 6–8; Chrostowska, 2021, s. 1–23; Cole, 2025). Dystopia przejawia się zarówno w pamięci czy resentymentach dotyczących zła politycznego (krzywd, niesprawiedliwości, prześladowań), które są doniosłymi mechanizmami fundującymi wyobraźnię „polityczno-ikonosferyczną", jak i coraz bardziej w ramach ruchu, który Bell rozpoznaje w ramach procesu przemian dokonujących się w tradycji (czy tradycjach) myślenia i studiów nad utopią. Zdaniem Bella mamy do czynienia z trzema tego rodzaju tradycjami. Pierwsza z nich określona jest mianem fragmentarycznej. Wyobraźnia utopijna funkcjonuje tu jedynie w wymiarze retrospekcji i retrojekcji, dotyczących niepowiązanych ze sobą (lub pozostających w luźnych relacjach) jednostek, społeczeństw i przestrzeni, będących przedmiotami przekazów mitologicznych, profetycznych, milenarystycznych itd. Druga z nich, nazwana tradycją rekurencyjną, obejmuje przykłady konstytuowania i kontynuowania wspólnej, kumulatywnej tradycji i autorytetu (tekstów i praktyk), które odnoszą się same do siebie. Ilustracją tej orientacji może być kanon myślenia w kategoriach utopii wczesnonowożytnej Europy (z dziełami Campanelli, More'a, Bacona czy Harringtona) rzutowany na kolejne epoki. Trzecia tradycja ma charakter metatradycji, stając się obszarem wyspecjalizowanej (programatycznej) wiedzy i zorganizowanej (posiadającej odpowiednią infrastrukturę instytucjonalną) działalności intelektualnej i ekspercko-zawodowej (Bell, 2026a, s. 6–7).

W II poł. XX w. i od początku wieku XXI teoretyczna i refleksyjna metatradycja literackiej, filozoficznej i politycznej „wyobraźni utopijnej" przybiera coraz bardziej postać „wyobraźni dystopijnej". Utopia poddana jest tu krytycznym zabiegom, w wyniku rozczarowania poszczególnymi, „niebezpiecznymi" projektami związanymi z żądaniami „lepszego świata" i próbami wcielenia ich w życie, od klasycznych „totalitarnych projekcji" przez XIX- i XX-wieczne horrory biologicznego rasizmu, eugeniki, nazizmu i stalinizmu po dzieła „dystopijnego liberalizmu" tworzone przez „liberałów strachu i samotności". Bell podkreśla znaczenie projektów dystopijnych przede wszystkim jako obrazów i wyobrażeń zwróconych ku przyszłości – do przemian technologicznych (i wyłaniania się porządku technopolitanicznego), transhumanizmu, statusu innych gatunków, wyzwań środowiskowych, postkonsumpcjonizmu itd. (Bell, 2026b, s. 29, 44–50; Claeys, 2016; 2022). Należy tu podkreślić, że dominacja dystopii i myślenia dystopijnego jako przejawów faktycznego „ducha czasów" współczesności

nie powinna być traktowana jako unieważnienie utopii. Utopie nie są źródłowo i „deterministycznie" niebezpieczne czy groźne. Bell zwraca uwagę, że w przypadku pierwszych teoretycznych formalizacji na ten temat, zaproponowanych przez Thomasa Moore'a, utopia występuje obok pojęcia eutopii. To drugie oznacza „dobry (pożądany, idealny) świat", podczas gdy pierwsze ma status neutralny normatywnie. Kryzys, którego doświadcza ta druga wizja (wrażliwość) – związana z niemożliwością czy koszmarem prób jej realizacji – nie powinien stanowić podstawy odrzucenia ważności tej pierwszej. Jednocześnie, ponownie, należy sprzeciwić się próbie ujmowania relacji między wszystkimi trzema kategoriami – utopia, eutopia, dystopia – w ramach napięcia czy opozycji między tym, co realne (prawdziwe), a tym, co fikcyjne (wyobrażone – atrakcyjne jedynie „spekulatywnie"). Wyobraźnia polityczna powinna stanowić sferę otwartości, różnorodności, możliwości i włączenia analogicznie do rozwijanej np. przez Ernesta Blocha teorii ideologii (Czajka, 1991, s. 37–44, 122–132; Levitas, 2003; Chrostowska, 2021, s. 142). Ideologia, podobnie jak utopia, przeszła dramatyczną przemianę od prób formułowania fundamentów teoretycznych dla polityki radykalnej do „spekulatywnego mitu" (Chrostowska, 2021, s. 24–54). Doświadczenia tego nie należy jednak uznawać za wyczerpujące teoretyczny lub praktyczny sens „zasady nadziei", która leży u podstaw obydwu tych narzędzi – myślenia i działania – w sferze polityki, nawet w obliczu tak radykalnych wyzwań jak biopolityka i nekropolityka (Agamben, Mbembe), które w dystopijny sposób podważają klasyczne perspektywy oraz ideały obywatelstwa i polityczności, dokonując ich transformacji w politykę rozumianą jako „próbę przetrwania za pomocą innych środków" (Chrostowska, 2021, s. 93). Z drugiej strony, jak argumentuje Banu Bargu (2014), skupienie się na kategorii „nagiego życia" nie musi być tożsame z depolityzacją. To, co biologiczne (*zoē*) może mieć potencjał sprawczości politycznej, włączając w to opór (nekroopór) wobec zastanych totalnych, „monopsonicznych" (związanych z monopolem na przemoc [Bargu, 2014, s. 123–124]) stosunków władzy, w których suwerenność nie sprowadza się do biosuwerenności (negocjacji i dostępu do środków przetrwania) i może przybierać wiele różnorodnych – nieograniczonych do „zreifikowanych" kompetencji państwa i domeny relacji międzypaństwowych – form stanowiących odzwierciedlenie rozlicznych antropologicznie idei i strategii wyobraźni politycznej (Bryant & Reeves, 2021, s. 1–6).

Tom niniejszy wyrasta z przekonania, że jeśli potraktujemy filozofię polityki i myśl polityczną jako refleksje związane z krytycznym

rozumieniem polityki, rządzenia, władzy oraz warunków ich możliwości, to wielo- i interdyscyplinarne perspektywy teoretyczne, odwołujące się do wyobraźni oraz różnorakich jej wytworów, są w namyśle tym niewątpliwie istotne. Projekty i perspektywy filozoficzne, w ramach analizowania i poszukiwania praktycznych skutków problematyki dotyczącej faktycznego działania polityki, jej mechanizmów, obszarów i siły (domeny realizacji władzy politycznej, uniwersalizacja dyskursów politycznych, polityczna mobilizacja, tworzenie i aktywizacja utopijnych antycypacji, energia buntu i rewolucji, techniki politycznego sprawstwa, argumentacji i „aktów mowy" czy kreowania politycznych podmiotów) odnajdują swoich sprzymierzeńców w socjologii, historii, politologii, naukach o kulturze, naukach ekonomicznych, psychoanalizie, a nawet w naukach przyrodniczych.

Istotną przesłanką, która stoi za proponowanymi wglądami w domenę wyobraźni politycznej, jest założenie, iż ranga wyobraźni politycznej oraz stawka politycznych sporów narosłych wokół rozmaitych fenomenów obrazowości i porządków symbolicznych wydają się – zwłaszcza współcześnie – niezmiennie bardzo wysokie. O jakich sporach politycznych tu mowa? Stawiając tę kwestię, znowuż możemy uruchomić rozmaite perspektywy teoretyczne. Przykładowo, plan antropologiczny pokazuje nam zasadnicze ambiwalencje wyobraźni i jej wytworów, które ujawniają się w życiu społeczno-politycznym, kulturze i historii. Jak zauważa María Noel Lapoujade, człowiek jest bytem obdarzonym wyobraźnią, ta z kolei ma swoje jasne i ciemne strony – wyobraźnia „jest siłą determinującą życie jednostki, społeczeństwa i przyrody, zarówno w procesie tworzenia – sztuka, nauka, technologia, jak i niszczenia – szubienice, gilotyna, krematoria, wojny, holokaust (Lapoujade, 2017, s. 17). Wspomniana Ciara Bottici zwraca natomiast uwagę na niebezpieczną pracę mitu politycznego, którym jest mit zderzenia cywilizacji. Czyż w pracę owego mitu nie jest uwikłana wyobraźnia polityczna wraz ze swoimi niebezpiecznymi produktami w postaci obrazów? Obraz płonących wież WTC był masowo powielany i modyfikowany. Wkrótce po 11 września 2001 r. w Chinach zaczęto sprzedawać kasety wideo, na których makabryczne obrazy tego wydarzenia przeplatały się ze scenami z hollywoodzkich filmów katastroficznych. Czyż aktualne konflikty zbrojne i wojny nie są jednocześnie walką, zderzeniem, antagonizmem obrazów, mitów, symboli? Czy multiplikowane w starych, a zwłaszcza w nowych mediach obrazy nie generują sytuacji, w których obrazy już nie tylko uczestniczą w polityce, ale też coraz częściej uprawiają ją za nas? Czy *demos* nie tyle jest kształ-

towany poprzez rozmaite obrazy, ile sam staje się wirtualnym obrazem w algorytmicznej formie swojego bytu i politycznego zaangażowania?

Kiedy mowa jest o sporach politycznych związanych z wyobraźnią polityczną i jej wytworami, nie powinniśmy zapominać o wyzwaniach i związanych z nimi falach krytyki/delegitymizacji/refutacji, z jakimi idea i konkretne przykłady/projekty wyobraźni politycznej zawsze spotykały się ze strony różnych emanacji relacji władzy/dominacji, na przykład w odniesieniu do toczących się konfliktów zbrojnych, aktów terroru, kryzysu migracyjnego, kryzysu klimatycznego, a także rozrastającej się domeny obrazów nowomedialnych. Charakter tych wyzwań jest nie tylko merytoryczny (a tym bardziej ideologiczny), ale również metodologiczny i epistemologiczny, jak w przypadku tendencji teoretycznych, takich jak postfundacjonalizm, antyidealizm/antynormatywizm/antymoralizm/realizm „polityczności", zwrot postanalityczny czy „koniec progresywizmu/lewicowego centryzmu" z jednej strony, a z drugiej strony teorie i takie pojęcia jak de-/post-/antykolonializm (kolonialność), posteuropocentryzm, postantropocentryzm, antropocen/kapitałocen, post-/dewzrost, terrestrialność itd.

Paweł Dybel w artykule *Polityczny wymiar żądania Antygony. Aporie i wyzwania* podejmuje wątek dotyczący obrazu Antygony oraz jego politycznych implikacji. W zaproponowanej przez autora interpretacji wydarzenia zawarte w dramacie Sofoklesa ujawniają polityczność jako usytuowaną na przecięciu odniesienia do *sacrum* oraz szeroko pojętej sfery życia rodzinnego. Sztuka Sofoklesa stawia nas w obliczu kwestii, które dotyczą sposobu, w jaki władza państwowa definiuje relację między sferą państwowo-publiczną i prywatno-rodzinną. Jakie powinny być zakres i granice prawa stanowionego przez państwo w odniesieniu do tego, co zwykło się nazywać sferą prywatno-rodzinną? Autor rozważa to zagadnienie w odniesieniu do porządków autorytarnych i totalitarnych oraz liberalno-demokratycznych, a także w perspektywie teorii feministycznej.

Piotr Grabowiec oraz Olha Pingot snują rozważania nad wyobraźnią polityczną w świetle analiz artystycznych obrazów i symboli związanych z ideami i wartościami ukraińskiej religii obywatelskiej. Proponowane rozpoznania dotyczą elementów imaginarium, które wpisuje się w proces konstruowania nowego mitu założycielskiego wspólnoty narodowej. Ofiary rewolucji godności i początków rosyjskiej agresji na Ukrainę w 2014 r. stały się podmiotem nekropolityki prowadzącej do budowania sfery wyobrażeń społecznych za pomocą nowych i wydobytych z przeszłości mitów, symbolów i ideałów.

Dominika Jacyk-Manikowska analizuje rolę wyobraźni moralnej i społecznej w konstytuowaniu tożsamości politycznej w kontekście myśli Charlesa Taylora. Autorka wydobywa i podkreśla związek tożsamości politycznej z wyobraźnią moralną i społeczną. Tożsamość nie jest statyczną strukturą, lecz dynamicznym i dialogicznym procesem, który dokonuje się w polu społecznym i historycznym. Wyobraźnia moralna dostarcza jednostce wewnętrznego kompasu wartości, umożliwiając jej orientację w „moralnym uniwersum" i dokonywanie „silnych wartościowań". Równolegle kluczowym elementem konstrukcyjnym tożsamości politycznej jest imaginarium społeczne, które definiowane jest jako intuicyjne, kolektywnie modulowane zrozumienie tego, jak ludzie wyobrażają sobie swoją społeczną egzystencję i wzajemne relacje.

Karol Morawski w artykule *Inscenizacja zwana hegemonią. Obrazy i dynamika ludu* uwypukla niedocenioną w myśli Ernesto Laclau i Chantal Mouffe rolę politycznej retoryki obrazów. Autor skupia się na rozpoznaniu politycznego doświadczenia wykraczającego poza horyzont zwrotu lingwistycznego oraz na analizie polityczno-społecznej przez pryzmat obrazu. Reinterpretacja i aktualizacja idei hegemonicznej inscenizacji ludu w kontekście obrazowym pociągają za sobą pytania, których Laclau i Mouffe albo nie stawiają wprost, albo nie udzielają na nie odpowiedzi. To pytania o polityczne sposoby użycia obrazów, a także o możliwości ludowych strategii obrazowych, które były alternatywne wobec obrazów dominujących.

Iwona Janicka w artykule *Koartykulacja: Jak współtworzyć świat z istotami pozaludzkimi* wprowadza, testuje i rozwija szereg pojęć filozoficzno-politycznych stanowiących część argumentacji na temat nowej wizji natury jako gwałtownej, niekończącej się zmiany klimatycznej. Chodzi tu przede wszystkim o pojęcie koartykulacji jako alternatywnego podejścia do zagadnienia współżycia z istotami pozaludzkimi (*cohabitation*). Zaprezentowane tu badania wykorzystują i odnoszą się, zarówno krytycznie, jak i afirmacyjnie do projektów kosmopolityki (odróżnionej od tradycyjnego kosmopolityzmu w rozumieniu stoików, Kanta czy Ulricha Becka) czy kategorii „reprezentacji" oraz „artykulacji" we współczesnej myśli ekologicznej oraz szeroko rozumianej humanistyce środowiskowej i naukach społecznych (Latour, Haraway). Artykulacja odróżniona jest tutaj od reprezentacji, umożliwiając zadanie pytania, w jaki sposób przeformułować nasz współczesny światopogląd, oparty na autonomii istot ludzkich, tak, by brał pod uwagę naszą całkowitą współzależność ze światem pozaludzkim

(z czystą wodą, świeżym powietrzem, funkcjonującymi ekosystemami, żyzną glebą), a nie jedynie reprezentował go z antropocentrycznej pozycji siły?

Ewa Bińczyk w swoim artykule zajęła się rolą wyobraźni w związku z wyzwaniami epoki antropocenu. Z jednej strony wskazuje na trudności, jakie napotyka domena wiedzy (i wyobraźni teoretyczno-praktycznej) w obliczu planetarnego kryzysu środowiskowego. Zwraca tu uwagę na konieczność podtrzymania nadziei pomimo rozpowszechnionego klimatycznego denializmu i fatalizmu. Odwołując się do prac i przykładów badań (własnych oraz licznych innych autorów), zarówno tych analityczno-syntetycznych, jak i tych bardziej „aktywistycznych", argumentuje, że przeciwstawienie się destabilizacji systemów planetarnych wymaga „nowych słowników, przełomowych dyskursów, a przede wszystkim śmiałej, umiejętnej i ambitnej przebudowy wyobraźni". W związku z tym formułuje pięć warunków brzegowych tego rodzaju przebudowy, wspierając je garścią ilustracji i komentarzy. Wyróżnioną perspektywą czy programem teoretycznym jest w tym przypadku – ale również w pozostałych częściach artykułu – ekonomia ekologiczna dewzrostu.

Artykuł Mariusza Turowskiego analizuje problem i zjawisko islamofobii, definiując je i rozpatrując w odniesieniu do propozycji teoretycznych oraz stosowanych/praktycznych, opracowanych w ramach paradygmatu metodologicznego *maqasid al-szari'a* lub bardziej ogólnych ram „podejścia opartego na sprawiedliwości" (*'adliyya*) w muzułmańskiej filozofii prawa (jurysprudencji). Perspektywa ta pozwala odsłonić ontologiczny i epistemologiczny wymiar niesprawiedliwości, przejawiający się m.in. w wykluczeniu, polaryzacji, antagonizacji, demonizacji i dehumanizacji oponenta, autosegregacyjnej plemienności, uprzedzeniach, funkcjonowaniu w „bańkach informacyjnych" oraz uogólnionej nieufności wobec sfery publicznej, wiedzy eksperckiej i instytucji naukowych. Zjawiska te są następstwem głębszych i bardziej rozległych tendencji islamofobicznych, występujących zarówno we współczesnych społeczeństwach i kulturach niemuzułmańskich, jak i muzułmańskich. Artykuł stanowi część szerszego projektu badawczego poświęconego pozytywnej filozofii społecznej i politycznej liberalizmu, której centralną kategorią jest rozwój społeczny, rozumiany jako rozwój ludzki. Perspektywa ta rozwijana jest w odniesieniu do mniej znanej i rzadziej omawianej (a zatem i rzadziej stosowanej) wersji „liberalnego eudajmonizmu" (którego najgłośniejszą obecnie egzemplifikacją jest podejście oparte na zdolnościach, rozwijane

m.in. przez Amartyę Sena, Marthę Nussbaum, Sabinę Alkire, Mozaffara Qizilbasha, Ingrid Robeyns i in.), wprowadzonej do współczesnej myśli politycznej przez C. B. Macphersona wraz z jego antyposesywną, rozwojową teorią demokracji, której decydującymi fundamentami i komponentami są serie założeń i implikacji o charakterze normatywnym i ontologicznym.

W tomie zawarte zostały również rozpoznania wyobraźni politycznej oraz imaginariów społeczno-politycznych, które dotyczą aktualnej dynamiki życia politycznego oraz wyzwań współczesnego świata (konflikty, kryzysy, multiplikowane obrazy, aktorzy polityczni w demokracji), ale też nawiązują do roli wyobraźni oraz obrazów w zakotwiczeniu, kształtowaniu naszego aktualnego oraz przyszłego „bycia-w-świecie" oraz relacji z innymi bytami. Zaproponowane ujęcia modelowane są na kanwie wielo- i interdyscyplinarnego podejścia do zagadnienia wyobraźni politycznej. Prezentując niniejsze rozważania, liczymy, że będą one na tyle interesujące i nośne, by nasunąć produktywne konteksty teoretyczne i polityczne.

BIBLIOGRAFIA

Arendt, H. (2012). *Wykłady o filozofii politycznej Kanta* (R. Kuczyński & M. Moskalewicz, Tłum.). Fundacja Augusta hr. Cieszkowskiego.

Baczko, B. (1994). *Wyobrażenia społeczne. Szkice o nadziei i pamięci zbiorowej* (M. Kowalska, Tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Bargu, B. (2014). *Starve and Immolate: The Politics of Human Weapons*. Columbia University Press.

Bell, D. (2026a). What is Utopia? History, Theory, Tradition. W D. Bell & D. Mao (Red.), *Utopia* (s. 5–27). Oxford University Press.

Bell, D. (2026b). Utopia in Technopolis. W D. Bell & D. Mao (Red.), *Utopia* (s. 28–50). Oxford University Press.

Bottici, C. (2014). *Imaginal politics: Images Beyond Imagination and the Imaginary*. Columbia University Press.

Bredekamp, H. (2007). Thomas Hobbes's Visual Strategies. W P. Springborg (Red.), *The Cambridge Companion to Hobbes's Leviathan* (s. 29–60). Cambridge University Press.

Bryant, R., & Reeves, M. (2021). Toward an Anthropology of Sovereign Agency. W R. Bryant & M. Reeves (Red.), *The Everyday Lives of Sovereignty: Political Imagination beyond the State* (s. 1–18). Cornell University Press.

Castoriadis, C. (1987). *The Imaginary Institution of Society*. Polity Press.

Castoriadis, C. (1994). Radical Imagination and the Social Instituting Imaginary. W D. Curtis (Red.), *The Castoriadis Reader* (s. 319–338). Blackwell.

Charbonnier, P., Salmon, G., & Skafish, P. (Red.). (2017). *Comparative Metaphysics: Ontology After Anthropology*. Rowman & Littlefield International.

Chrostowska, S. D. (2021). *Utopia in the Age of Survival: Between Myth and Politics*. Stanford University Press.

Claeys, G. (2016). *Dystopia: A Natural History*. Oxford University Press.

Claeys, G. (2022). *Utopianism for a Dying Planet: Life after Consumerism*. Princeton University Press.

Cole, M. B. (2025). *Fear the future: Dystopia and political imagination in the twentieth century*. University of Michigan Press.

Czajka, A. (1991). *Człowiek znaczy nadzieja: o filozofii Ernsta Blocha*. Wydawnictwo FEA.

Descola, P. (2013 [2005]). *Beyond Nature and Culture*. University of Chicago Press.

Eskelinen, T., Lakkala, K., & Laakso, M. (2020). Introduction: Utopias and the Revival of Imagination. W T. Eskelinen (Red.), *The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology* (s. 3–19). Zed Books.

Gissis, S. B. (2011). Visualizing "Race" in the Eighteenth Century. *Historical Studies in the Natural Sciences*, *41*(1), 41–103. https://doi.org/10.1525/hsns.2011.41.1.41.

Gunn, R., & Wilding, A. (2018). Critical theory and recognition. W B. Best, W. Bonefeld, & C. O'Kane (Red.), *The SAGE Handbook of Frankfurt School Critical Theory* (Vol. 3, s. 1381–1397). SAGE Publications. https://doi.org/10.4135/9781526436122.n84.

Harman, G. (2002). *Tool-Being: Heidegger and the metaphysics of objects*. Open Court.

Hay, C. (2002). *Political analysis*. Palgrave Macmillan.

Jameson, F. (2002). *A Singular Modernity: Essay on the Ontology of the Present*. Verso.

Jessop, B. (2005). Political ontology, political theory, political philosophy, and the ironic contingencies of political life. W H. Schmidinger & C. Sedmak (Red.), *Der Mensch – ein Zoon Politikon: Gemeinschaft – Öffentlichkeit – Recht* (s. 189–208). Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Lapoujade, M. N. (2017). *Homo imaginans II*. Benemérita Universidad Autónoma de Puebla.

Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern* (C. Porter, Tłum.). Harvard University Press.

Levitas, R. (2003). On dialectical utopianism. *History of the Human Sciences*, *16*(1), 137–150. https://doi.org/10.1177/0952695103016001011.

Mäki, U. (2001). Economic ontology: What? why? how? W U. Mäki (Red.), *The Economic Worldview: Studies in the Ontology of Economics* (s. 3–14). Cambridge University Press.

Mäki, U. (2002). The dismal queen of the social sciences. W U. Mäki (Red.), *Fact and Fiction in Economics: Models, Realism and Social Construction* (s. 3–32). Cambridge University Press.

Mäki, U., Walsh, A., & Fernández Pinto, M. (Red.). (2018). *Scientific Imperialism: Exploring the Boundaries of Interdisciplinarity*. Routledge.

Parekh, S. (2023). *Black Enlightenment*. Duke University Press.

Simon, Z. B. (2020). *The Epochal Event: Transformations in the Entangled Human, Technological, and Natural Worlds*. Palgrave-Macmillan.

Skinner, Q. (2008). Liberty and political obligation. W Q. Skinner, *Hobbes and republican liberty* (s. 178–210). Cambridge University Press.

Skinner, Q. (2025). Hobbes i humanistyczny frontyspis. W Q. Skinner, *Od humanizmu do Hobbesa. Studia z retoryki i polityki* (K. Koehler, Tłum., s. 289–394). Wydawnictwo Naukowe UKSW.

Strathern, M. (1999). *Property, Substance and Effect: Anthropological Essays on Persons and Things.* Athlone Press.

Taylor, C. (2010). *Nowoczesne imaginaria społeczne* (A. Puchejda & K. Szymaniak, Tłum.). Znak.

Toscano, A., & Kinkle, J. (2015). *Cartographies of the Absolute*. Zer0 Books.

Viveiros de Castro, E. (2012). *Cosmological perspectivism in Amazonia and elsewhere: Four lectures given in the Department of Social Anthropology, University of Cambridge, February–March 1998*. HAU Journal of Ethnographic Theory.

Wunenburger, J.-J. (2011). *Filozofia obrazów* (T. Stróżyński, Tłum.). słowo/obraz terytoria.